

ELEKTRIČNA CENTRALA JAKOVA R. VARONA U KLADOVU

Apstrakt. U ovome radu razmatra se pravna sudbina jednog industrijskog postrojenja za proizvodnju električne energije u Kladovu, vlasništvo jevrejskog industrijalca, kroz prizmu društvenih promena, polovinom XX veka, manifestovanih u pojavnim oblicima privatnog vlasništva, državne uprave nad napuštenom imovinom i državne svojine. Sistematskom analizom akata vezanih za centralu Jakova R. Varona u periodu 1944-1948, ukazuje se na neadekvatnu primenu pravnih normi, kako sa aspekta socijalističkog pravnog poretka, tako i sa aspekta univerzalnih pretpostavki funkcionisanja pravne države, kao što su svojina sa statusom građanske slobode, legalitet i legitimnost vršenja vlasti.

Ključne reči: Svojina, nacionalizacija, konfiskacija, legalitet, legitimnost.

Industrijska postrojenja u Srbiji tridesetih godina prošlog veka bila su retkost, tako da je mala električna centrala sa generatorom od 42 kilovata, proizvođači osvetljenje "od mraka do deset i po sati uveče", prema beleškama kladovskog hroničara, predstavljala "jedinu kulturnu tekovinu koju Kladovo ima"¹.

Na osnovu potvrde sreskog načelnika No. 5398, od 31. 3. 1930. godine stupio je na snagu koncesioni ugovor o elektrifikaciji ove varošice, sa rokom trajanja koncesije od 32 godine i obavezom opštine da godišnje plaća koncesionarima: za uličnu rasvetu – 394. 200 dinara, za pretplatnike – 164. 250 dinara, od čega tek 30.000 dinara pada na teret samih pretplatnika.

Ortački ugovor u vezi sa realizacijom projekta elektrifikacije Kladova zaključen je 09. 8. 1930. godine između firme "Reflektor" Lazara S. Stojanovića i brata, Beograd, Jakova Varona i Arona Varona, trgovaca beogradskih i Milosava Miloševića, preduzimača, sledstveno odredbama paragrafa 723-758. Srpskog građanskog zakonika, koji između ostalog propisuje da "ugovor ortački biva onda, kad se dva ili više njih lica slože da svoj trud ili stvari ulože na to, da polzu koja se otuda dobije dele" (723), da "svaki ortak dužan je po meri dela svoga uloženoga raditi o polzi ortačkoj jednako kao drugi" (730), te da "

1 Jovan Jovanović: *Osobnosti Kladova i okoline*, Beograd, 1938, privatno izdanje, 40.

ako ortak koji ne bi ugovorene uslove ispunjavao, ili bi zbog učinjenog zlodelstva poverenje izgubio, onda bi se takovi i pre vremena iz ortakluka isključiti mogao« (755).

O realizaciji posla, prema podacima Ministarstva trgovine i industrije², investiran je osnovni kapital u iznosu od 967.000 dinara, što sa 54.000 dinara uloženih u zgrade, daje sumu od 1.021.000 dinara.

Sačuvan je dokument Opštine Kladovo No 51 od 05. 01. 1931. kojim se od strane predsednika suda, a po predmetu puštanja u rad električne centrale, načelnik Sreza Ključkog umoljava da kod nadležne vlasti izdejstvuje puštanje u rad odmah, budući da je to od opšteg interesa.

Iz dopisa Industrijske komore Beograd, br. 317 od 24. 01. 1931. godine, upućenog Ministarstvu trgovine i industrije, povodom molbe Jakova Varona³ od 22. 01. 1931. "za odobrenje obavljanja električne centrale u Kladovu", može se saznati da je, uskoro po zaključenju ugovora, došlo do spora kod Berzanskog suda, koji je pod brojem 3291, 23. 12. 1930, doneo presudu o ovlašćenju Jakova Varona da, bez pristanka firme "Reflektor", pribavi odobrenje u vidu protokolacije za obavljanje poslova, ne upuštajući se pri tom u obligaciono-pravna ovlašćenja ugovarača. Centrala iste godine počinje sa radom, a spor za raskid ortačkog ugovora prerasta u dugogodišnju parnicu, što je uslovalo da opština sedam godina ne otplaćuje svoje obaveze iz koncesionog ugovora, ulažući tek neznatne svote novca kod Državne hipotekarne banke u Nišu, sa stanjem na dan 31. 12. 1934. svega 27. 692 dinara, po partiji br. 3037.

Izabrani sud Beogradske berze svoju presudu 1.8. br. 257, od 17. 7. 1934. o utvrđenju raskinuća ortačkog ugovora u korist Jakova Varona, zasniva na činjenici da firma "Reflektor" nije dokazala, na dogovoren način, pismenom potvrdom izdatom od J. Varona, da je ispunila obaveze preuzete tačkom 2 ugovora o ortakluku, što takođe, u vremenskom razmaku od 11. 02. 1935. do 29. 01. 1936. potvrđuju prvo trgovački sud u Beogradu⁴, zatim Beogradski apelacioni sud i konačno, Kasacioni sud u Beogradu.

Ovi sudski sporovi, međutim, nisu ometali električnu centralu u isporuci energije potrošačima, o čemu svedoče, pod firmom Jakova Varona izdati "iskaz o utrošku električne struje paušalnih potrošača", oba za mesec juni 1939. godine. Iz ovih dokumenata može

2 Arhiv Timočke krajine Zaječar, Fond Okružnog NO Zaječar, k. 38, akt Ministarstva trgovine i industrije, Armija V, grana XIV, br. NT1 I/2929).

3 Jakov Rubena Varon, beogradski trgovac, rođen u Nišu 1886 godine; prema podacima Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu najverovatnije je stradao za vreme II svetskog rata, kao žrtva fašizma.

4 Arhiv Srbije, Beograd, nesistematizovana građa: Presuda Trgovačkog suda Beograd Po. 4413/43 od 11. 02. 1935, Presuda Beogradskog apelacionog suda PI- 644/35 od 11. 10. 1935 i Presuda Kasacionig suda Beograd br. 1501/35 od 29. 01. 1936. godine.

ELEKTRIČNA CENTRALA JAKOVA R. VARONA U KLADOVU

ИНДУСТРИЈСКА КОМОРА
БЕОГРАД

ТЕЛЕФОН БРОЈ 343

Бр. 317.

Београд, 1. 1921. г.

ЧЛАНОВИ РЕЧНИ КОД ПОСРЕДНИХ СТУДИЈАМА НА ПУТЕ

МИНИСТАРСТВУ ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ
III. ОДЕЛЕНЕ

БЕОГРАД

Варон Јаков, трг. ова. својом молбом од 22. Јануара
т.г. обратити се Комори за одобрење за обављање електричне централе у Кладову.

Као што се из приложног предмета види ортаци нису
испунили обавезе из њиховог ортакског уговора и дошао је до су-
ђења код Београдског Суда, који је под својим бр. 3991 од 23/ХII.
пр.г. донео пресуду да г. Јаков Варон, трг. ова. може сам из-
вршити протоколацију на основу т. 4. њиховог уговора.

Достављајући Министарству цео предмет Комора је мошт
умолити то Министарство на решење да ли Комора може извршити
ову протоколацију т.ј. издати одобрење само г. Варону без
преталка фирме "Рефлектора", пошто су сопственици исте фирме
по т. 4. уговора о ортаклуку јавни тлически, а они не могу
преталати за протоколацију већ г. Варон тражи протоколацију и
са њих.

13. јуни

ИНДУСТРИЈСКА КОМОРА
Секретар, *Т. Прасковић*

Б. Радмиловић

se ustanoviti da je 104 potrošača za mesec dana imalo utrošak od 400,5 kilovata, a za 37 potrošača je utrošak naplaćivan paušalno, s tim da su strujomeri u Električnoj centrali zabeležili mesečnu potrošnju od 905 kilovata, od čega suma 579 kilovata predstavlja utrošak privatnih pretplatnika, a 326 kilovata potrošnju električne rasvete. Godišnja proizvodnja električne energije za varošicu od 2 000 ljudi bila je znatno manja od jugoslovenskog proseka za 1938. – 71 kilovat po stanovniku – a daleko ispod evropskog proseka od 400 kilovata po stanovniku, ali je izvesno da je ona za ovu sredinu imala značaj kulturne tekovine, daleko važniji no što to statistika pokazuje.

Za vreme nemačke okupacije, situirana na delu Srbije pod direktnom nemačkom upravom, pošto je vlasnik Jakov Varon 1941. godine nestao, centrala je nastavila sa proizvodnjom. rad u ratnim uslovima bio je otežan, što se ogleda i u izveštaju vršioca dužnosti bana Moravske banovine, u kome se konstatuje da su moral i disciplina posle ponovnog stupanja na posao znatno opali i da je vršenje javne bezbednosti sve teže⁵. Izmeni situacije, u smislu stvaranja uslova za održavanje postrojenja centrale u funkciji, svakako je doprineo smeštaj odeljenja Gestapoa u Kladovu i pojačana pažnja nemačkih vlasti usmerena ka neutralizaciji rada stranih obaveštajnih službi na ovom području.

Jedan od prvih pomena kladovske električne centrale u oslobođenoj Srbiji nalazi se u zapisniku sa sednice NOO Kladovo od 24. 02. 1945. godine⁶, na kojoj je predmet rasprave i obračun člana odbora Đure Jokovića "o nabavci pojedinih delova dizel motora i popravci istih za električnu centralu ovoga odbora", iz čega bi se, imajući u vidu činjenicu nestanka za vreme rata vlasnika centrale Jakova Varona, moglo zaključiti da je centrala kao imovina odsutnog lica stavljena pod državnu upravu ili sekvestar o državnoj upravi na imovinu odsutnih lica i o sekvestaru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prinudno otuđile, donesene 20. 11. 1944, s tim da se u "izveštaju Okružnog narodnog odbora Zaječar, odeljenje industrije i zanatstva, br. 1092 od 29. 8. 1945 o preuzetju – sekvestiranoj i konfiskovanoj industriji u okrugu Zaječarskom"⁷, upućenom Ministarstvu industrije i rudarstva Srbije, navodi da je centrala pod sekvestrom, što bi donekle moglo dati osnovu mišljenju da se radi o imovini koju su okupatorske vlasti prinudno otuđile, mada takvo mišljenje obesnažuju potonje upravno-pravne radnje u formi akta o sekvestraciji od 1946, kada citirana odluka – opšti akt nije više proizvodila pravno dejstvo. uporednom analizom navedenog zapisnika i izveštaja saznajemo da je, posle 22. 9. 1944. na glavnoj mašini pršla osovina, da je sa nemačkog broda koji je naišao na minu kod Oršave na Dunavu, skinut brodski motor od 30 ks i ugrađen u postrojenje centrale. Posredstvom kladovskog trgovca Anđela Anđelkovića 18. 12. 1944. od industrijalca iz Turn Severina, K. Kolana, nabavljeno je osam karika za ovaj motor, za šta je plaćeno deviznom transakcijom 23.272 dinara, (25.600 leja). Zanimljivi su podaci da je za nabavku tih delova A. Anđelković namiren 21.02.1945. isplatom od strane NOO Kladovo sume od 23.272 dinara, dok je u stavu 2. zapisnika sa sednice održane 24. 02. 1945. konstatovano da je isti A. Anđelković 20. 02. 1945 – dan pre svog namirenja – učinio pozajmicu Narodnooslobodilačkom odboru u Kladovu u iznosu od 23. 273 dinara, što ilustrativno ukazuje na neke od praktikovanih načina regulisanja dužničko-poverilačkih odnosa u tzv. fazi obnove i izgradnje zemlje.

5 Božidar Blagojević, *Negotin i Krajina*, knjiga 4, Negotin 1988, 34.

6 Zbornik dokumenta Istočna Srbija u ratu i revoluciji 1941-1945, knjiga III, Zaječar, 1981, 222.

7 Arhiv Timočke krajine Zaječar, Fond Okružnog NO Zaječar, f. XXVIII, sal.1092-1.

ELEKTRIČNA CENTRALA JAKOVA R. VARONA U Kladovu

Ариџе:	
Грана:	XIV
Бр. КЗО:	
Бр. МТН:	1/2929

Фирма: **Električne centrale,**

Место: **Kladovo** ул. ---
 Среџ: **Ključki**
 Бановина: **Moravska**

траба да одговори на следећа питања:

ПИТАЊА :	ОДГОВОРИ :
1/ Код којег је суд извршена протоколација фирме? У ком зесту?	Под бр. 10.429/31 гиније одобрено протоколације због споразума под бр. 1501/35-1 Кас. суд у Београду, добиши ово овлашћење за протоколацију и у току је, да се протоколише код Окр. Суда у Негослугу-Крајина.
2/ Датум када је извршена протоколација?	
3/ ПоС којим је бројем протоколисана фирма?	
4/ Која је власт издала дозволу /адреса, банска или Министарство/. У ком зесту?	Краљ. Банска * права у Нишу, коју обављамо и у току је. Министарство Провина и Индустрije.
5/ Датум када је издата дозвола?	Дозволе под Банско * право ради обнове.
6/ Навести број дозволе.	дого
7/ Колико има радница? У радницима се убрајају просторије за израду или прерађивање /фабрикацију/, за оправку машини и слета, оделони за погонским машинима и т.сл. Не редунају се у радницима силоси, стовариште, магацини, кенцеларије и т.сл./	У машинској уградњи се једна мала радница за најпотребније оправке алата и делова машини. Производимо електричну енергију од 220волти
8/ Колики је основни капитал у динарима?	инвестирано јом 567.000.- поред основног капитала, изишло преко 400.000 ⁰⁰ -ди Чисто уложеног новца до данас.
9/ Колико је динара уложено у зграду и покретности?	54.000.- у зграду

ВАЖНО: Одговоре исписати на овом примерку по могућству писаном машиниом. Исти морају бити потпуни, јасни и у оквиру постављених питања. Одговори се мора да свако питање одвојено, исто се тражи. Ако је простор за одговор малобројни, треба на засебном таблу додати питање и потом ставити одговор на другој помозани страни, исто на овом образцу. Испуњени образци (три примерка) вратити власти од које су узети приликом, у року од осам (8) дана од дана пријема. Испод одговора на последње питање треба ставити печат и потпис предузетца.

Izveštaju Okružnog NOO Zaječar o preuzimanju centrale prethodile su naredbe Uprave Narodnih dobara Srbije br. 3935, od 6. 7. 1945. i Ministarstva industrije i rudarstva br. 20 427 od 7. 8. 1945, sa zapisnikom sačinjenim u Kladovu 25. 6. 1948. Toga dana komisija sastavljena od predstavnika Ministarstva industrije i rudarstva pri NOO u Zaječaru, ing. Pavlović Miloša, predstavnika Uprave narodnih dobara u Zaječaru, Lj. Stankovića, člana Sreskog narodnog odbora i referenta UND u Kladovu Sorejević Petra i Telemaha Kukarasa, rukovodca električne centrale, utvrdila je sledeće: 1. da je centrala bivša svojina Jakova Varona (nema nikakvih dokumenata) i u ispravnom je stanju; 2. krajem januara 1945. na centrali je izvršena obnova postavljanjem dizel motora "Krepelle Allen", skinutog sa zaplenjenog broda-svojine Nemačkog Rajha, sa dva velika rezervoara od po 800 kg i jednim manjim od 100-120 kg, dve flaše za komprimovani vazduh sa odgovarajućom instalacijom; 3. u preduzeću rade glavni mašinista i pomoćnik, koji su službenici Rečne plovidbe i dva lica za održavanje mreže; 4. vrednost zgrade sa zemljištem procenjena je na 50.000 dinara a vrednost mašina i ostalog inventara na 220.000 dinara. Svega vrednost preduzeća 270.000 dinara.

Budući da izvršena procena vrednosti nije bila odgovarajuća, po naredbi Uprave narodnih dobara Srbije, ista komisija 15. 9. 1945. vrši ponovno utvrđivanje stanja centrale i vrednosti, uzimajući prilikom procene cene iz 1939 godine, "jer sadanje cene za motor i mašine nisu utvrđene ni poznate" i nalazi da je vrednost zgrade, zemljišta mašine i drugog inventara ista kao prilikom prve procene, s tim da se kao dela preduzeća vrši i procena vrednosti 4,5 kilometara razvodne mreže sa 130 stubova, 13, 5 kilometara gole žice i 400 komada izolatora, na ukupan iznos od 44.000 dinara, Dok se alat primljen od Glavne uprave rečnog saobraćaja, kao neophodno potreban za rad centrale, procenjuje na 13.000 dinara, tako da električna centrala sa razvodnom mrežom vredi 327.000 dinara⁸.

22. 01. 1946. pod brojem 115, zaveden je kod Okružnog NO, Odeljenje industrije zanatstva i rudarstva, "Zapisnik o preuzimanju električnog preduzeća u Kladovu". Toga dana Odeljenje ONO Zaječar predalo je Električnom preduzeću Srbije celokupno električno postrojenje u Kladovu kojim je dotad prihodovalo, kao i sve službenike koji su na eksploataciji centrale radili, uz konstataciju da će se spiskovi o preuzimanju, zbog vremenskih prilika, kasnije sačiniti.

Aktom Ministarstva industrije Srbije – Odeljenje za energetiku, IV centrale u Kladovu, koja 17. 3. 1946 posle detaljnog pregledanja centrale, služeći se procenom izvršenom prilikom primopredaje između Glavne uprave rečnog saobraćaja i Uprave narodnih do-

8 Arhiv Timočke krajine Zaječar, Fond Okružnog NO Zaječar, k. 38, f-3,5.

Општина Кладово
 срез Билачи
 Кладово

Opština Kladovo
 kroz Bijači
 Kladovo

№ 57 1. Avgusta 1931

Караџићу Опса Кладово

Кладово

По истраживању турбинама у рад елек-
 тричне централе у Кладову суду је
 како у молби и. Караџића да код
 мађарске влади издржи ту турбину
 у рад одмах, ако је комисија за уредбу
 шимпана са техничке стране да се
 може инсталирати одмах у рад, а поштују
 законом решење формално, да се доне-
 се пошто буде напредно постигнута
 по то свим претисима законом о
 радњама

Турбинама у рад је одиштер инве-
 реса јер, што профитиско вели да му
 се одесити не прекида више

Сенатор
 Мил. Николић

Заст.
 Трајко Судић, зем.

[Handwritten signature]

bara, pristupila proceni utvrdivši, između ostalog, sledeće vrednosti: 1) motor "Krepelle Allen", sa dva rezervoara po 800 kg, jednim malim 120 kg, dve flaše za komprimirani vazduh sa kompletom – 85.000 dinara; 2) generator "Asea" od 42 kilovata – 30.000 dinara; 3) razvodna tabla kompletana – 7 000 dinara; 4) neispravni motor "Gildner" – 15 000 dinara; 5) neispravni dizel motor "Hofer šranc" – 8.000 dinara; 6) svega inventar centrale

– 151. 117 dinara; 7) zgrade centrale bez zemljišta i sa naznakom "zgrada nema svog placa" – 30.000 dinara; 8) drvena baraka uz zgradu centrale – 4 000 dinara; 9) električna mreža sa stubovima, izolatorima i žicama – 22 000 dinara (po proceni komisije od 15. 9. 1945. ista je imala dvostruko veću vrednost – 44.000 dinara); 10) sav alat u centrali 3. 470 dinara; 11) ukupna vrednost investicije el. centrale u Kladovu – dinara 210,587⁹.

Citirani zapisnik bio je pravni okvir na koji se Eletrično preduzeće Srbije – Ekspozitura Kladovo pozvalo u svom zahtevu br. 416 od 22. 5. 1946, upućenom Katastarskom odelu SNO Kladovo¹⁰, radi snimanja i uvođenja u posed. Na osnovu toga, Katastarska uprava Kladovo je pod brojem 13. službene evidencije spiska prijava u 1946. godini formirala prijavni list promena u posedovanom stanju, u kojem su navedeni: 1) rubrika «dosadašnje stanje» – posedovni list 23, parcela 582, kućni broj 4, Dobro opštine Kladovo, 2 zgrade od 1,32 ara i pašnjak 2. klase od 92,90 ari, svega 94,22 ara, 2) rubrika »oznaka promene, vremena u kojem je nastala i isprava na kojoj se promena zasniva«, neadekvatno popunjena tekstem – po odluci Mesnog odbora Kladovo br____; 3) kao prijavljeno »novo stanje« – deoba poseda, tako da se iz prethodne k. p. br. 582/2, pašnjak 2. klase od 29,31 ar, uz navođenje u rubrici »posednik« – Dobro opštine Kladovo (nepromenjen status), i k. p. br 582/3 sa dvojnomo katastarskom kulturom – kuća i 1,32 ara i pašnjak 14,48 ara, uz navođenje u rubrici »posednik« – Državno dobro, Električno preduzeće Srbije – Beograd (novi status).

Dana 25. 6. 1946. izvršeno je geodetsko snimanje radi izdvajanja objekta centrale i placa u novom stanju poseda, i to je sprovedeno na katastarskom planu br. 11 KO Kladovo kao okončana promena 28. 6. 1946. U službenoj evidenciji Katastarskog ureda za KO Kladovo, knjizi spiska promena za 1946. godinu, ovaj transfer evidentiran je pod rednim brojem 46, sa zabeležkom na spisu" Tražiti odluku MNO Kladovo o dodeli zemljišta Električnom preduzeću Srbije", budući da priloženi zapisnik br 115 nije ni ukazivao, kao potencijalni pravni osnov, na prenos prava korištenja zemljišta. U smislu Uredbe o uknjiženju prava svojine na državnoj nepokretnoj imovini, uknjiženje prava svojine moglo se vršiti na osnovu isprave kojom se nesumnjivo utvrđuje svojstvo nepokretnosti kao državne imovine, i isprave kojom nadležni državni organ određuje organ upravljanja. U našem slučaju, očigledan je nedostatak isprave kojom se utvrđuje svojstvo nepokretnosti kao državne imovine. Da paradoks bude veći, tek 21. 10. 1946. po izvršenju upisa u javnim knjigama kao državnog vlasništva, a povodom zahteva Okružnog odbora u Zaj-

9 Arhiv Timočke krajine, Zaječar, Fond Okružnog NO zaječar, k. XXXVII.

10 Ovaj i drugi navedeni dokumenti koji glase na katastarsku upravu nalaze se u arhivi Republičkog geodetskog zavoda, Služba za katastar nepokretnosti Kladovo, u okviru zbirke Isprava uz spisak promena u posedovnom stanju za 1946. godinu za katastarsku opštinu Kladovo

čaru br. 3796 od 14. 10 1946, Sreski sud u Kladovu pod brojem R-355/46¹¹ "u ime naroda" donosi rešenje da se "sekvestruje električna centrala na placu bivšeg sopstvenika Jakova Varona, katastarske opštine Kladovo, br. 582/3", i sva postrojenja u centrali specificirano po stavkama i utvrđenim vrednostima iz zapisnika Komisije Ministarstva industrije Srbije od 17. 3. 1946, "koja se celokupno stavlja pod Upravom narodne imovine". Navedeno rešenje krunski je dokaz osporavanja teze iznete u radu M. Mitrovića¹² da je ovaj objekat prešao u državnu svojinu po osnovu konfiskacije, po zakonu o konfiskaciji iz 1945. čiji je, kako on tumači, pravni osnov nacionalna izdaja buržoazije, u prilog kog osporavanja govori i opštepoznata činjenica da je konfiskacija uvek posledica krivičnog dela ili administrativnog prekršaja, a toga usled nestanka Jakova Varona¹³ ni u kom slučaju nije moglo biti. Imajući u vidu da pojam sekvestra podrazumeva određeno prelazno stanje u vidi poveravanja imovine na upravljanje i čuvanje, očigledno je da električna centrala u Kladovu, od stupanja na snagu izmene Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih preduzeća, 1948, nije mogla steći legalni status nepokretnosti u državnoj svojini. Naime, tek odredbom člana 20 ovog inoviranog zakona (od 29. 4. 1948) propisano je da danom njegovog stupanja na snagu, nacionalizuju se i prelaze u državnu svojinu i sva ona preduzeća koja po svom značaju ili po svom kapacitetu imaju opštu važnost za saveznu ili republičku privredu, kakvim se preduzećima smatraju sve električne centrale koje su samostalni pogoni. Tim povodom aktuelizovano je i pitanje naknade čija je vrednost po čl. 9 st. 2 ako je nacionalizovana imovina bila sekvestrirana ili po nekom osnovu pod državnom upravom, utvrđuje na dan kada je država uzela preduzeće pod svoju upravu. U tom slučaju propisana je obaveza davanja sopstveniku naknade za iskorišćavanje imovine preduzeća od strane države, za vreme dok je bila pod državnom upravom, u obliku zakonskih kamata na vrednosti nacionalizovane imovine do visine stvarne dobiti koju je država imala iz upravljanja tim preduzećem. Kao osnova za utvrđivanje vrednosti nacionalizovane imovine u datom slučaju električne centrale, mogle bi poslužiti i prethodno navedene procene državnih komisija, uz ukazivanje na evidentne nelogičnosti kakvim se čine da vrednost zgrade i placa po nalazu te komisije iznosi 50.000 dinara, što je u to vreme tek cena pedesetak muških košulja¹⁴, dok istim aršinom mereno, 4,5 km razvodne mreže sa 130 stubova, 13.500 metara žice i 400 izolatora, po istom nalazu i u isto vreme, vredi koliko i 2. 200 kilograma krompira ili 150 metara tzv. narodnog platna.

11 Arhiv Službe za katastar nepokretnosti Kladovo, zbirka isprava za 1946.

12 Momčilo Mitrović, *Nastajanje državnog sektora privrede u Istočnoj Srbiji 1944-1948*, Razvitak Zaječar 1984/1 i 2).

13 Arhiv Timočke krajine Zaječar, Fond Okružnog NIO Zaječar, f. XXXVIII, sal. 1092-1.

14 Dušan Bilandžić, *Historija SFRJ – glavni procesi*, Školska knjiga Zagreb, 1979, 115 – preuzet podatak o ceni pojedinih artikala.

Razmatranje pitanja legitimiteta i legaliteta podržavljenja privatnog vlasništava, kao pokušaja privođenja cilju revolucionarnog prevrata, uputno je zasnovati na stavovima da suština marksističkog shvatanja, sa značenjem pokušaja njegovog opravdanja, nije u tome da postoje prava pojedinaca i određena pravila, već da se izvedu određeni radikalni društveni projekti, kojima su prava i pravila samo smetnja¹⁵, te da je neophodno razlikovati zakonsko važenje, koje norme zadobijaju kada su u skladu sa predviđenim institucionalnim postupkom stavljene na snagu i važenje na koje norme mogu polagati pravo po osnovu njihove zasnovanosti i pravednosti, odnosno – kako to Džon Rots u svojoj "Teoriji pravde" ističe – da svaka osoba poseduje neprikosnovenost zasnovanu na pravdi koju čak ni dobrobit društva kao celine ne može da ospori.

Pridavanje ideološkog značenja pravnim kategorijama, u sklopu takvih okolnosti, kao što je činjenica da su socijalističke revolucije pre stvarale sudove nego zakone, što je pravdano tvrdnjom da stvaranje prava može samo tada biti organizujuća delatnost, ako "u revolucionarnom pravcu iskorišćava čak i konzervativna svojstva pravne norme"¹⁶, ili da buržoasko pravo nazvano "starim pravnim pravilima" važi u novoj državi kao neka vrsta pravnog običaja¹⁷, dovelo je do situacije da je u Jugoslaviji u pretežnoj meri izvršena kofiskacija privatnog vlasništva, u procesu formiranja socijalističke državnesvojine, uz naknadni pokušaj pribavljanja legitimiteta preimenovanjem odluka vojnih vlasti i političkih tela, te privremenih narodnih predstavništava u zakonske forme. U tom pravcu, dovoljno argumentativno deluje i davno rasprostranjeno mišljenje čiji je zastupnik profesor D. Stojanović¹⁸ po kome potpuna naknada za nacionalizovanu imovinu čini iluzornim političke ciljeve nacionalizacije, jer se davanjem potpune naknade bivšim vlasnicima ne menjaju njihove dotadašnje ekonomske pozicije vlasti, "ne razvlašćuju se prisvajajući viška vrednosti, već se samo vrši reforma kapitalističkog društvenog sistema".

Polazeći od stava da se problem legitimiteta kao esencijalnog obeležja demokratije, sveden na nalaženje logičkog opravdanja pokoravanju vlasti, može postaviti samo u demokratskom političkom sistemu, jer u autokratskim režimima nijedan razlog ne bi mogao da posluži kao opravdanje, već jedino kao objašnjenje¹⁹, u kontekstu situacije da je u jugoslaviji 1948. deklarirano odricanje od staljinizma, ali ne i od staljinističkih metoda stvaranja državne svojine na sredstvima za proizvodnju i likvidacije privatnog vlasništva

15 Miroslav Prokopijević (Ur) , *Ljudska prava – teorije i primene*, Institut za evropske studije, Beograd, 1996, 28, 112.

16 Razumovski, *Problemi marksističke teorije prava*, Moskva, 1925, 77.

17 Veroljub Rajović *Uloga javnog tužioca u građanskom sudskom postupku*, Savez udruženja pravika Jugoslavije, beograd 1965, 24.

18 Dragoljub Stojanović, *Stvamo pravo*, Sl. list SFRJ, Beograd 1978, 80.

19 Pavle Nikolić, *Ustavno pravo*, Sl. list SFRJ Beograd, 1994, 191.

– možemo konstatovati da su omogućavanje transformacije javnog prava u politiku i neusklađenost delanja vlasti sa pravnom sigurnošću u periodu socijalističkog razvoja FNRJ, uslovili negaciju prava preobraženog u ideologiju, kroz negaciju osnovnih pretpostavki legalnog i legitimnog pravnog poretka.

Ranko Jakovljević

Jakov R. Varon's Electric Power Plant in Kladovo

S u m m a r y

Jakov Varon's electric power plant in Kladovo became operational in 1931, after the signing of a concession deal between "Reflektor" from Belgrade, on the one side, and Belgrade traders Aron and Jakov Varon, on the other. After a long-drawn-out court case, Jakov Varon became, in 1936, the exclusive partner of the Kladovo municipality for the production and distribution of electric power. During the World War 2, he was registered as a missing person, the fact on which the new post-war authorities in Serbia based their decision to confiscate his property, in 1944. After a number of misinterpretations of the regulations, and with the broadening of the jurisdiction of the Nationalization Act, it was listed as state property in 1948. This decision points to a problem of applying ideological criteria to legal categories, which resulted in a number of illegal steps by the Communist authorities between 1944 and 1948.